

Eksistentialisme

Eksistentialismen er en bred kulturstrømning, der repræsenterer en bestemt måde at forstå livet på. Den havde sin storhedstid imellem 1945 og 1965, men den startede som en filosofi over begrebet om eksistens og forplantede sig til den brede kunst; især romanen og skuespillet.

Man kan både forstå eksistentialisme som en snæver filosofisk disciplin (ofte betegnet eksistensfilosofi) og som en bred kulturstrømning. Der hersker bestemt ikke enighed om, hvorvidt de to er synonyme, men man kan som regel blive enig om, at eksistentialismen er baseret på eksistensfilosofiske tanker, der er noget ældre end eksistentialismen af 1945.

Begrebet eksistens

Eksistensfilosofien opstod i 1800-tallet med Søren Kierkegaard, da han formulerede begrebet om eksistens som et problem. 'Eksistens' havde været brugt længe, længe før Kierkegaard men ikke som et problem, der skulle løses. Før Kierkegaard var det en del af den traditionelle metafysik, som er læren om, hvad der er til. Denne var i næsten 2000 år delt op, således at man mente, at man om enhver ting kunne tillægge den et væsen (hvad tingen er) og en eksistens (at tingen er).

Efter Platon (428-348) betragtede de fleste spørgsmålet om en tings væsen, som det vigtigste. Det, som var uforanderligt og evigt, var en tings væsen og ikke dens eksistens: Det enkelte bord, jeg sidder ved, skal jo forgå på et tidspunkt og kunne derfor ikke være det sande, evigt bestående. I stedet blev bordets essens eller væsen betragtet som det evige: Bordets form (den egenskab, der gør et bord til et bord) var evigt, men dets eksistens var forgængelig.

På den måde er begrebet om eksistens i klassisk metafysik noget, der med Johannes Sløks ord 'føjes til': Bordets essens er evig, og når et enkelt bord kommer til verden, er eksistens blevet føjet til det. Men når det enkelte bord igen forgår (taber sin eksistens), bliver formen for alle borde ved med at være. Det samme gælder mennesket: Alle, der har været til som mennesker, har haft det fælles væsen, at vi er mennesker, og de af os, der er til lige nu, har så også tilfældigvis eksistens.

Det er denne forståelse af eksistens, som alle eksistensfilosoffer går imod. Mennesket er ikke det samme som andre ting. Mennesket har ikke en evig essens, der så bare får tilføjet eksistens. Eksistens går for det første før væsen – vi er ikke noget, før vi begynder at eksistere. For det andet er den menneskelige måde at være til på radikalt anderledes, fordi vi ikke kun er: Vi forholder os til det, at vi er.

Eksistentialismen i kunsten

Det er denne forholden sig, der er grundlag for så mange eksistentialistiske kvaler. For når eksistensen ikke er noget på forhånd men først bliver til sammen med det enkelte menneske, kan man ikke sige, at der gælder almene regler, for hvad det gode liv er, hvad de rigtige værdier er og hvad meningen med det hele overhovedet er.

Det var disse tanker, der passede så godt ind i efterkrigstidens Europa: Atombomben og Nazi-lejrene fik mange til at miste troen på, at der er mening med livet, og i kølvandet på dette opstod den strømning, man kalder eksistentialisme. Mest kendt er de franske eksistentialister i form af Jean-Paul Sartre og (til dels) Albert Camus. Sartre hævdede, at eksistens gik forud for essens, og at mennesket derfor var dømt til i frihed selv at skabe en mening med sit liv. Albert Camus skrev nok så kendt, at det eneste rigtige filosofiske problem var selvmordet: At afgøre om man fandt det værd at være i live eller ej.

Det er dog ikke alle, der accepterer, at man skal kalde Camus for eksistentia­list, men de dele af tilværelsen, han tematiserer, er i hvert fald tæt beslægtet med andre eksistentia­lis­ter.

Inden for teaterverdenen kom det absurde teater frem som en afart af eksistentia­lis­men. De to mest kendte forfattere til eksistentia­lis­te skuespil er rumænsk-fødte Eúgen Ionesco og irsk-fødte Samuel Beckett. I deres skuespil tematiserede de begge ensomheden og angsten, som det, der præger livet. Hos begge fremstår også tiden som smertefuld, fordi den i et tomt og meningsløst univers fremstår som ventetid på ingenting.

Eksistentia­lis­me og kristendom

Eksistentia­lis­men og kristendommen kan sagtens fungere sammen. Det er mest af alt blevet påvist af eksistensteologien med Rudolf Bultmann og danske Kristoffer Olesen Larsen som største fortalere. Eksistensteologien hævder, (1) at det afgørende for kristendommen er det uendelige kvalitative skel, der er mellem Gud og mennesket; nåden er kun Guds at give, og der går ingen vej fra menneske til Gud. Her er den på linie med den dialektiske teologi. Men den går også skridtet videre og hævder (2), at dette kvalitative skel betyder noget for den menneskelige eksistens, og enhver teologi må præcisere dette: Hvad betyder det for min plads i verden og min måde at være til på, at Gud blev menneske for min skyld?

Eksistentia­lis­men af i dag

Selvom eksistentia­lis­men var meget populær også uden for universiteterne i efterkrigstiden, blev den hurtigt en død sild igen på universiteterne med marxismens og strukturalismens indtog på den intellektuelle scene. Men igennem 80'erne og 90'erne har eksistentia­lis­te værker til stadighed solgt meget godt og været et hit i gymnasiet og på højskoler.

Kristeligt Dagblad.

